

De notaris, het levenstestament en het belang van de cliënt om tijdig met de arts te spreken over het levenseinde

Handreiking voor notarissen bij advisering over het levenstestament:
waarom en hoe benadrukt u bij uw cliënt het belang van een tijdig
gesprek met de arts over wensen en verwachtingen rond het
levenseinde

Het belang van tijdig praten met de arts over het levenseinde

Deze handreiking is bedoeld voor (toegevoegd) notarissen en kandidaat-notarissen die gesprekken voeren met cliënten over het levenstestament waarin wensen en beslissingen over medische aangelegenheden worden vastgelegd. Het is van cruciaal belang dat de cliënt zich realiseert dat hij/zij deze wensen en beslissingen óók met de eigen arts moet bespreken. Zo kan de arts zich een beeld vormen van wat de cliënt precies bedoelt. Ook zal de arts dan kunnen uitleggen waar eventuele beperkingen liggen. Soms moeten artsen namelijk vanuit hun eigen medisch-professionele verantwoordelijkheid anders beslissen dan de cliënt zou willen. Een tijdig gesprek hierover biedt de beste kans op realisering van de wensen zoals die in het levenstestament zijn vastgelegd. Dit vergt van uw kant betrokkenheid en een proactieve opstelling bij cliënten die een levenstestament willen maken.

Betekenis van een levenstestament voor artsen en andere hulpverleners

Voor cliënten, maar ook voor artsen en andere hulpverleners is lang niet altijd duidelijk wat een levenstestament is, wat de doelen ervan zijn en wat je erin kunt vastleggen. Een goede uitleg over het verschil tussen testament en levenstestament aan de cliënt, stelt hem of haar in staat die uitleg te geven aan derden die met het levenstestament te maken krijgen, zoals artsen. Leg daarnaast met het oog op het gesprek van de cliënt met de arts ten minste het volgende uit:

- In een levenstestament geeft de cliënt een schriftelijke volmacht aan iemand die hij of zij vertrouwt. Hiermee kiest de cliënt zelf wie namens hem of haar beslist. De gevolmachtigde die de cliënt heeft aangewezen om hem of haar te vertegenwoordigen bij het nemen van beslissingen in geneeskundige aangelegenheden, wordt in de medische wereld **de vertegenwoordiger** genoemd.
- Een levenstestament geeft bepaalde zekerheid. Omdat het is opgesteld door een notaris biedt het **bewijs** dat het document authentiek, ‘echt’, is dat de wilsbekwaamheid van de cliënt op het moment van het ondertekenen is onderzocht en dat de cliënt is voorgelicht over de rechtsgevolgen van het levenstestament.
- In het levenstestament en in onderhandse wilsverklaringen kan de cliënt tevens zijn wensen over (medische) zorg laten vastleggen. De cliënt kan bijvoorbeeld aangeven onder welke omstandigheden hij juist wel of niet meer behandeld wil worden, of een euthanasieverzoek op schrift zetten. Dit zijn **wilsverklaringen**. Het verschil in rechtskracht van de verschillende wilsverklaringen wordt hierna uiteengezet.

Wijs uw cliënt ook op het bestaan van de onderhandse wilsverklaringen van KNMG-KNB-NHG-Patiëntenfederatie NPCF of van de Nederlandse Patiënten Vereniging (NPV-Levenswensverklaring). Die zijn een alternatief voor de wilsverklaringen in het notariële levenstestament en kunnen ook worden gebruikt om de wilsverklaringen in het levenstestament nader in te vullen of te actualiseren. U vindt deze verklaringen op Notarisnet en in de brochure ‘Praat op tijd over uw levenseinde’, te downloaden op www.knmg.nl/sprekenoverlevenseinde.

Welke zekerheid krijgt de cliënt en wat zijn de grenzen?

Niet-behandelwens en positie vertegenwoordiger

Iedere cliënt en patiënt heeft het recht schriftelijk een vertegenwoordiger te benoemen. Is de patiënt niet meer wilsbekwaam ter zake, dan moet de arts -volgens de Wet op de geneeskundige behandelingsovereenkomst- de vertegenwoordiger informeren over en toestemming krijgen voor onderzoek en behandeling. Heeft de patiënt schriftelijk vastgelegd dat hij of zij onder bepaalde omstandigheden niet behandeld wil worden (behandelverbod), dan moet de arts (en de vertegenwoordiger) deze wilsverklaring respecteren. Er is immers geen toestemming van de patiënt voor de behandeling.

Een arts mag hier alleen van afwijken als er gegronde reden zijn, bijvoorbeeld omdat de wilsverklaring gedateerd is of als het moeilijk is het behandelverbod juist te interpreteren omdat daarin wordt gesproken over ‘een niet meer waardige levensstaat’, ‘geen kasplantje worden’ of ‘verdergaande ontluistering’. Wat dat betekent is immers voor iedereen anders.

Afwijken van een behandelverbod vereist van de arts, acute situaties daargelaten, overleg met de vertegenwoordiger teneinde toestemming voor onderzoek en behandeling te verkrijgen.

Behandelwens niet altijd leidend

Het komt voor dat cliënten in een wilsverklaring behandelwensen opnemen die ingaan tegen de professionele standaard van de arts. Als de arts, vaak na overleg met collega's, bijvoorbeeld van oordeel is dat het starten of continueren van een behandeling medisch zinloos is, dan zal deze niet verder behandelen. Ook niet als de patiënt in zijn wilsverklaring expliciet heeft opgenomen dat wel te willen of de vertegenwoordiger wil dat er wordt behandeld.

Euthanasie: geen recht

De cliënt heeft het recht een euthanasieverzoek te doen. Dit hoeft niet schriftelijk. Een gesprek met de arts kan genoeg zijn. De arts moet dat gesprek in het medisch dossier vastleggen. De arts is echter nooit verplicht een euthanasieverzoek in te willigen. Er is geen recht op euthanasie. Een schriftelijk euthanasieverzoek is belangrijk als de patiënt zo ernstig ziek is dat hij of zij niet meer in staat is zelf een euthanasieverzoek met de arts te bespreken. Het schriftelijk verzoek vervangt dan het mondelinge verzoek. Dat is de rechtskracht van een schriftelijk euthanasieverzoek. De arts *kan* daar dan gevolg aangeven, omdat er een schriftelijk euthanasieverzoek is. Zo'n schriftelijke verzoek moet volgens de euthanasiewet dan aanwezig zijn, maar biedt dus geen garantie dat de arts het verzoek inwilligt. Kort gezegd: zonder schriftelijk euthanasieverzoek is euthanasie bij iemand die niet meer in staat is zo'n verzoek te doen, uitgesloten. Met een schriftelijk euthanasieverzoek heeft de patiënt in ieder geval de mogelijkheid dat aan dat verzoek tegemoet gekomen wordt.

Tip voor uw cliënt: in de handreiking schriftelijke euthanasieverzoek staat meer informatie. Deze is opgesteld door de ministeries van VWS en Veiligheid & Justitie in samenwerking met artsenfederatie KNMG en is gratis te downloaden op <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/levenseinde-en-euthanasie/documenten/brochures/2015/12/17/handreiking-schriftelijk-euthanasieverzoek-publieksversie>.

Adviseer cliënt om met arts in gesprek te gaan

Cliënten denken vaak dat de wensen die zij over hun zorgverlening in een levenstestament hebben vastgelegd, bindend zijn voor de arts. Dat is niet altijd het geval. Als de arts goed begrijpt wat de cliënt precies bedoelt én hem/haar kan uitleggen onder welke omstandigheden de arts wel of niet mag handelen, dan is de kans het grootst dat gevolg kan worden gegeven aan de wensen van de cliënt over de zorg in de laatste levensfase. Dat kan het best in een gesprek tussen arts en cliënt. Wanneer zo'n gesprek het best kan plaatsvinden, hangt van de persoonlijke omstandigheden van de cliënt af. Bij jonge, gezonde cliënten ligt zo'n gesprek mogelijk wat verder weg in de toekomst. Maar misschien is uw cliënt op leeftijd of zijn er al ernstige gezondheidsklachten. Dan is voor uw cliënt raadzaam om het gesprek met zijn arts niet al te lang uit te stellen en liefst voorafgaand aan het opstellen van een levenstestament.

Tip: artsenfederatie KNMG heeft een brochure voor patiënten gemaakt om met de arts te praten over wensen, verwachtingen en grenzen rond het levenseinde: 'Spreek op tijd over uw levenseinde'. Deze bevat praktische bespreekpunten en gaat ook in op de betekenis van schriftelijke wilsverklaringen. Deze is gratis te downloaden op www.knmg.nl/sprekenoverlevenseinde.

Het gesprek met de cliënt

Aandachtspunten:

- Praten over de laatste levensfase en overlijden is vaak niet gemakkelijk. Cliënten, artsen en notarissen vinden het vaak een moeilijk onderwerp. Het voeren van een gesprek over een levenstestament vergt daarom een goede voorbereiding.
- Zorg ervoor dat u tijdens het gesprek de opvattingen (levensvisie, geloofsovertuiging, levenservaring) van de cliënt centraal stelt. Uw eigen opvattingen zijn niet relevant voor de cliënt.
- Luister naar de vragen en wensen die de cliënt heeft. Stel open vragen en vermijd juridische taal.
- Is het uw cliënt duidelijk wat de mogelijkheden zijn van een levenstestament? Wat de voordelen en de nadelen zijn van een levenstestament? En wat betekenen de voordelen en nadelen voor deze cliënt in de huidige omstandigheden?
- Ga na of de cliënt zich goed kan uiten en u goed heeft begrepen, bijvoorbeeld door de cliënt het besprokene te laten samenvatten. Begrijpt de cliënt de informatie en de consequenties van de beslissingen? Bij twijfel dient u eerst te verwijzen naar een onafhankelijk arts (niet de eigen behandelaar van de patiënt) voor het beoordelen van de wilsbekwaamheid alvorens zaken vast te leggen. Zie ook KNB-stappenplan beoordeling wilsbekwaamheid.
- Ga ook na of u goed geluisterd heeft en u de cliënt goed heeft begrepen.
- Leg de cliënt uit dat hij of zij er goed aan doet om zijn/haar wensen niet alleen vast te leggen in een levenstestament, maar ook tijdig te bespreken met de arts. Dit is cruciaal om passende zorg in de laatste levensfase te realiseren.
- Wijs uw cliënt erop dat een gesprek met de naasten belangrijk is om misverstanden en verrassingen te voorkomen.